

Araştırma Makalesi/Research Article

KLASİK TÜRK ŞİİRİNDE EL VE KAN İLİŞKİSİ: ŞİDDET VE AŞKIN YANSIMASI*

The Relationship Between Hand and Blood in Classical Turkish Poetry: Reflection of Violence and Love

Sümeyye BİLEN

Mersin Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Öğrencisi
smyybln@gmail.com
Mersin/TÜRKİYE
ORCID

Geliş Tarihi / Received Date: 03.01.2025
Kabul Tarihi / Accepted Date: 10.04.2025
Yayın Tarihi / Published Date: 30.04.2025

Atıf/Citation

Bilen, Sümeyye. "Klasik Türk Şiirinde El ve Kan İlişkisi: Şiddet ve Aşkın Yansıması". *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]* 11/22 (Bahar 2025), 220-229.

10.28981/hikmet.1613081

Hakem Değerlendirmesi:

İki Dış Hakem / Çift Taraflı Kör Hakem

Çıkar Çatışması:

Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek:

Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Benzerlik Taraması:

Bu makale turnitin programında taranmıştır.

Etik beyan:

Bu çalışmanın hazırlanması sürecinde etik ilkelere uyulmuştur.

Lisans:

CC BY-NC 4.0

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlamış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

* ASEAD 14. Sosyal Bilimler Sempozyumunda sunulmuş bildiri metninin genişletilmiş hâlidir.

ÖZ

Klasik Türk şiirinde sevgilinin güzellik unsurlarının farklı kullanımları olmuştur. Bu unsurlar bazen mecaz bazen de teşbihlerle yer alır. Sevgilinin elinin diğer güzellik unsurlarına nazaran daha geri planda kaldığı söylenebilir. Bununla birlikte el ile ilgili tabir ve benzetmeler beyitlerde kullanılmıştır. Bu tabirler arasında, özellikle kanla ilişkilendirilen "iki eli kanda olmak", "elini kana bulamak" ve "eline kına yakmak" gibi ifadeler dikkat çekmektedir. Klasik Türk şiirindeki acımasız sevgili tipi, el ve kanla ilgili bu tür tabir ve benzetmelerle tasvir edilmiştir. Beyitlerde sevgilinin eli kanla birlikte anıldığında genellikle olumsuz bir duruma işaret eder. Aşk açısından bakıldığında ise sevgilinin kanlı elleri, âşığa çektiği eziyetleri ve zulmü temsil ederek âşğın maruz kaldığı cefaların çokluğunu vurgular. Klasik Türk şairleri, sevgilinin kanlı elleriyle âşğın kanlı ellerini farklı sembollerle ifade etmişlerdir. Ayrıca kanı kırmızı renginden dolayı aynı renge sahip diğer unsurlarla birlikte ele alarak hayal güçlerini ve çevrelerine olan duyarlılıklarını beyitlere yansıtmışlardır. Bu çalışmada, klasik Türk şiirinde el ve kan ilişkisi ele alınmış, bu ilişkinin şiir geleneğiyle örtüşen yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Farklı yüzyıllardan divan örnekleri incelenerek el ve kan bağlantısı içeren beyitler tespit edilmiş, bu beyitler belirli başlıklar altında değerlendirilmiştir. Kullanılan benzetmeler, deyim ve tabirler sınıflandırılarak seçilen örnek beyitler üzerinden yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan, El, Kan, Şiddet, Aşk.

ABSTRACT

In classical Turkish poetry, the beauty elements of the beloved have been used differently. These elements are sometimes used in metaphors and sometimes in similes. It can be said that the hand of the beloved remains in the background compared to other beauty elements. However, expressions and similes related to the hand are used in couplets. Among these expressions, especially expressions associated with blood such as "to have both hands in blood", "to have blood on both hands" and "to have henna on both hands" are noteworthy. The ruthless lover type in classical Turkish poetry is depicted with such expressions and similes related to hand and blood. When the lover's hand is mentioned together with blood in couplets, it usually points to a negative situation. From the lover's point of view, the lover's bloody hands represent the torments and cruelty he inflicts on the lover, emphasizing the multiplicity of the sufferings the lover is subjected to. Classical Turkish poets have expressed the lover's bloody hands and the lover's bloody hands with different symbols. In addition, they reflected their imagination and sensitivity to their environment in couplets by handling blood together with other elements of the same color due to its red color. In this study, the relationship between hand and blood in classical Turkish poetry is discussed, and the aspects of this relationship that overlap with the poetic tradition are tried to be revealed. By analyzing divan samples from different centuries, couplets containing hand and blood connections were identified and these couplets were evaluated under certain headings. The similes, idioms and expressions used are categorized and selected sample couplets are analyzed.

Keywords: Divan, Hand, Blood, Violence, Love.

Giriş

Klasik Türk şiirinde sevgilinin fiziki güzelliği pek çok farklı imajlarla tasvir edilirken onun öldürücü silahlarla donanmış bir savaşçı hüviyetiyle yer alması dikkat çekicidir. Sevgilinin savaşçı imajı çerçevesinde onun gözü, bakışları, kirpikleri ve kaşları sırasıyla kılıç, hançer, ok, zülüfleri ise kementtir. Bu teşbihler silah tasavvuruna bağlı olarak ona vurucu, kan dökücü sert bir kişilik vermektedir. Sevgilinin bu karakteri Ortaçağ Arap ve Fars dünyasının Türk imajında aranabilir. Klasik Türk şiirindeki sevgili imajını o devirde moda hâline gelmiş olan Türk gulâmları oluşturmuştur. Bu gulâmlar hem halife ordusunda hem de diğer İslam devletleri hizmetinde bulunmuşlardır. Türkler, sadece ordudaki seçkin savaşçılar olarak değil aynı zamanda eğlence meclislerinde yaptıkları sâkîlik görevlerinden dolayı da aranan kişiler olmuşlardır. Bunlar cazibeli endamları, çekik ve manalı gözleri, uzun saçları ile Arap ve Fars edebiyatında yeni bir sevgili imajı oluşturmuşlardır (Akün, 2013, 135-136). Sevgilinin savaşçı hüviyetiyle kan dökme meyli, hemen hemen bütün beden unsurlarına varıncaya kadar şairler tarafından tasvir edilmiştir. Onun kaşı, gözü, gamzesi, kirpikleri savaş meydanında kullanılan silahlara benzetilirken eli de benzer amaçlarla yer almıştır. El ve kan ilgisine âşığın cephesinden bakıldığında ise âşığın çektiği elem ve eziyetler üzerinden anlatıldığı görülmüştür. Âşık ve sevgilinin eli için oluşturulan bu imajlar kanla birlikte kullanımına dikkat çekilerek bu çalışmada değerlendirilmiştir. Metin merkezli yapılan bu çalışmada kan ve el arasında kurulan ilgiler âşık ve sevgili çerçevesinde değerlendirilmiştir. Klasik Türk şiirinde “el” motifine ilişkin yapılan çalışmalar, bu sembolün farklı bağlamlardaki kullanımlarını incelemekle birlikte, sevgili ve âşık özelinde ele alınan bağlantıları doğrudan ortaya koymamaktadır. Literatürde dikkat çeken bazı çalışmalar şunlardır:

M. Fatih Köksal, “Klâsik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu” başlıklı makalesinde, “el oyunu” deyiminin klasik Türk şiirindeki anlam ve bağlamını ele almıştır (Köksal, 2015, 275-283). H. İbrahim Demirkazık ise “El Arkası Yerde” deyiminin klasik Türk şiirindeki kullanımlarını irdeleyerek, bu ifadenin şiirsel anlam alanına katkılarını değerlendirmiştir (Demirkazık, 2013, 617-633). Hilal Nayir Ekinci’nin “Şeref Hanım’ın ‘El’ Redifli Gazelleri” adlı çalışması, Şeref Hanım’ın el redifli gazellerini incelerken, bu redifin anlam dünyasına odaklanmıştır (Nayir Ekinci, 2023, 629-644). Bu çalışmalarda “el” motifinin farklı yönleri ele alınmıştır. Ahmet Atillâ Şentürk, Osmanlı Şiiri Kılavuzu adlı eserinde, “el” motifini maddeler hâlinde açıklamış, klasik şiirde “el”le ilgili deyimler, redifler ve âşık-sevgili özelinde ellerin kullanımı üzerine genel bir çerçeve çizmiştir (Şentürk, 2020, 81-101). Yapılan bu çalışmalara ek olarak “el” motifinin kanla bağlantısına odaklanarak bir çalışma oluşturulmak istenmiştir. Dolayısıyla el-kan imgelerinin aşk ilişkisi bağlamında nasıl kullanıldığının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede 15 ve 16. yüzyıllardan seçilen klasik Türk şairlerinin divanlarında yer alan beyitler ele alınarak yorumlanmıştır. Yapılan taramalar sonucunda farklı kullanımları olan beyitler ilgili konu başlıkları altında örneklendirilmiştir. Seçilen divanlardan yapılan taramalar sonucunda kullanımı en belirgin beyitler açıklanmıştır.

1. Âşık ve Sevgilinin Kanlı Elleri

Klasik Türk şiirinde sevgili modeli çoğu zaman bir kadından ziyade Allah, peygamber, mürşit, hükümdar, devlet adamı, medrese hocası, sevilen bir

arkadaş hatta kundakta bir bebek hüviyetiyle yer alacak derecede esnek ve çok yönlüdür. Sevgili Allah olunca O'na ait sıfatlarını temsil eden eli, gözü, kulağı gibi uzuvlarıyla kullarına öfkelenen ya da merhametli davranan bir insan kişiliğinde görülür. Hükümdarlar da beyitlerde ilahî güç ve kudretle donanmış olağanüstü varlık olarak yer alır. Sevgilinin hükümdarlara özgü baskın ve kudretli eline karşılık âşığın eli her zaman altta ve dilenir vaziyettedir. Âşığın eli boştur, çünkü dünyaya ait hiçbir şey bulundurmazlar. Nefsi kırmak için dilencilik alameti olarak kırık bir çanak tutarlar. Elleri boş olan âşıklar elleriyle bağrını veya başını döverler. Elleri dua için kalkar, sevgilinin eteğini tutar. Kanlı gözyaşlarını silerken elleri kana bulanır. Sevgilinin de eli kanlıdır, ama âşığın kanına girmiş olmasındandır. Sevgilinin eli doludur; kadeh, gül, kılıç, hançer, mendil ve kalem tutar (Şentürk, 2020, 82-85).

Klasik Türk şiirine el ile kan arasındaki ilişkiye bakıldığında hem sevgili hem âşık ekseninde elin kan ile bağlantısı dikkat çekmektedir. Âşık ve sevgilinin kanlı elleri bazen tek beyitte bazen de farklı unsurlarla ayrı beyitlerde yer almıştır. Aşağıda seçilen örnek beyitler bu minvalde yorumlanıp elin kan ile bağlantısı kurulmuştur.

İş birliği etmek anlamına gelen "el bir etmek" tabirini klasik Türk şairleri farklı unsurlarla kullanmışlardır. Bunlardan bazıları ok ve yay, kaşlar ve kirpikler veya nefis ve şeytan gibi klişe hâline gelmiş unsurlardır (Şentürk, 2020, 93). Aşağıdaki beyitte Hayâlî Bey, bu tabire yer vermiştir. Âşık sevgili uğruna kanlı gözyaşı akıtır. O kadar kan ağlar ki elleri de kanlı olur. Âşık, sevgili için kanlı gözyaşları akıtırken sevgili âşığın kendi kanıyla iş birliği yapar. Beyitte hem sevgili hem de kendi kanıyla mağdur edilen bir âşık tipi görülmektedir.

Ol güle kan ağlamakdan ellerin al eyledim

Kendi kanımla bana gör şimdi el bir eyledi

(Hayâlî Bey, g. 60/3)

Yukarıdaki beyitte sevgilinin elleri kanlı gözyaşlarından dolayı kırmızı renge bürünerek kanlı ellere dönüşür. Aşağıdaki beyitte ise eller sadece kan rengiyle değil şekil özelliğiyle de yer almaktadır. Eller şeklinden dolayı mercana benzetilmiştir.

Mercan, denizden çıkarılan kırmızı renkli bir cevherdir. Mercandan tespih, gerdanlık, yüzük yapılır. Pençe-i mercân ise mercanın girintili çıkıntılı olması bir ele benzetilerek oluşturulan tabirdir. Pençe-i mercân tabirinden kastedilen ise kırmızılıktır. (Onay, 2016, 331). Zâtî, mercanın kırmızılığı ile kan rengi arasında bir bağlantı kurarak kana bulaşmış elden bahsetmiştir. Şair, mercana benzeyen kanlı eli sevgili için kullanmış olup mercanın denizden çıkarılmasına gönderme yaparak sevgilinin elinin 'bahr-i sehâvet' (cömertlik denizi) olduğunu söyleyerek olumlu bir imaj çizer.

Görenler sandı ol barmak olupdur kana müstağrak

Eli bahr-i sehâvetdür budağıdır o mercânun

(Zâtî, g. 738/3)

Bâkî ise kanlı eli âşık için kullanıp kanlı gözyaşını silerken kana bulaşan elleri pençe-i mercana benzetmiştir.

Hecr-i la'lünle dem-â-dem dîde hûn-efşân olur
 Gözlerüm sildükçe destüm pençe-i mercân olur
 (Bâkî, g. 159/1)

Eller, yukarıdaki beyitlerde geçen mercan benzetmesiyle yer alırken aşağıdaki beyitte farklı bir benzetme unsuruyla yer almıştır. Sevgilinin kan dökme meylini şairler kasaba benzetmişlerdir. Onun kanlı elleri kasapların kanlı elleri gibidir. Bilindiği üzere kasaplar meslekleri icabı kan döker, akıttırlar. Sevgili de hile ile elini âşığın yüzüne sürünce, kana bulanan ellerini görenler onu kasap zannetmişlerdir. Aşağıdaki beyitte kırmızı renk vurgusu ile sevgilinin kasap elinden söz edilmiştir.

Sürdi yüzüme âl-ıla bir kerre yâr elin
 Kassâb sandı kan-ıla görenler nigâr elin
 (Muhibbî, g. 2612/1)

Aşağıdaki iki beyitte diğer beyitlerden farklı bir el ve kan bağlantısından söz edilebilir. Burada tamamen olumlu bir imaj vardır. Âşığın kanı, aşk yolu için gerekli bir unsur ve alamet gibi görülmüştür. Aşk yoluna girmenin şartı, kişinin ellerini kendi kanından çekmesidir. Yani kendi kanından, dolayısıyla canından vazgeçmesidir. Bu yolun yolcusu olmak isteyen, bu şartlara teslim olmuş bir gönülle girmelidir. Canını teslim edip bedeninden vazgeçmesi gerekiyor. Her iki beyitte de diğer beyitlerden farklı olarak ilahi aşk vurgusunun olduğu söylenebilir.

Gönül teslîm-i cân eyler elin yur kendü kanından
 Târîk-ı 'ışka kim girse geçer nâm u nişânından
 (Muhibbî, g. 2483/1)
 Elin yu kendi kanından dilâ teslim kıl câmı
 Tarîk-i aşka girdinse budur âyîn ü erkânı
 (Hayâlî, g. 98/1)

2. Elde Tutulan Unsurlar ve Kan İlgisi

2. 1. Kadeh

Sevgili meyhanede şarap sunan saki de olsa mürşid-i kâmil de olsa daima elinde kadeh tutar. Eski Türk geleneğindeki ant kadehi tutan beylerin resim ve heykel sanatına yansıyan hâlleri, İslamiyet sonrasındaki padişah minyatürüne ve şiir sanatına da yansımıştır. Doğu şiir geleneğinde elde tutulan kadeh; şarap ve meyhane kavramlarının en derin mistik kavramlarından en şuh eğlence meclisine kadar yayılan bir anlam katmanına sahip olduğu için çok zengin ve çok yönlü işlenmiştir (Şentürk, 2020, 84). Taşlıcalı Yahya Bey bu anlam katmanını şarap, kan ve el üçlüsüyle savaş atmosferini canlandırırken kullanmıştır. Düşman kanı kadehteki şaraptır. Sancak ise bir ayağı üzerinde durup elinde kadeh tutmuş birisidir. Bu benzetmelerle savaş ortamında ihtişamlı bir padişah imajı gözler önüne gelir.

Kanını düşmanların mey yirine nûş itmeğe

Bir ayağ üzre turub elde tutar sâgar livâ

(Taşlıcalı Yahya Bey, k. 15/6)

Kadeh, aşağıdaki beyitte âşığın elindedir. Âşığın hâli satır satır tasvir edilirken en sonunda elinde tutmuş olduğu şarap kadehinin sevgiliden ayrı kalmasından dolayı kana döndüğünden söz edilmiştir. Bu beyitte de yukarıdaki beyitte olduğu gibi kan ve şarabın renk ve sıvı özelliklerinin aynı olması yönünden bir bağlantı kurulmuştur. Rubaide Fuzûlî, aşktan dolayı düştüğü hâli anlatırken keyif vermesi gereken şarabın bile eziyete dönüşmesinden söz eder.

Rengim gül-i za'farâna döndü sensiz

Kaddim ham olup kemâna döndü sensiz

Kurbânın olam eger sitemdir besdir

Peymânem elimde kana döndü sensiz

(Fuzûlî, r. 4)

Bâkî, gizli yarasını laleye benzetererek buna sebep olarak cihan sâkîsinin elinden yuttuğu kanları gösterir. Şair hem lale hem sakinin elinde tuttuğu şarap hem de kan rengini uyumlu bir şekilde kullanarak kırmızı rengi baskın çıkarmıştır.

Elinden sâkî-i dehrün ne kanlar yutduğum görsen

Açılsa lâle-veş dâg-ı nihânum âşikâr olsa

(Bâkî, g. 452/3)

Cenabî, tam bir meyhane ortamını canlandırarak elde tutulan şarap kadehini âşığın gönlünden akan kanlı gözyaşıyla ilişkilendirir. Âşığın gönlü bir meyhane, şarapla aynı renkte olan kanlı gözyaşları ise elde tutulan şaraptır.

Rind-i dürd-âşâm-ı 'aşkuz sînedür mey-hânemüz

Elde bir hûn-âb-ı dilden dîdedür peymânemüz

(Cenabî, g. 120/1)

2. 2. Hançer

Klasik Türk şiirinde hançer; sevgilinin kaşı, gözü, gamzesi ve kirpiğine benzetilmiştir. Aynı zamanda savaş aleti olarak beyitlerde geçmektedir (Pala, 2015, 190) Aşağıdaki beyitte de hançer kan ile anılmıştır. Elde tutulan kadehin kanla bağlantısı olduğu gibi hançerin de kanla bir bağlantısı mevcuttur. Sevgili sarhoş olunca kan akıtan hançerini eline alır.

Yine mest oldı cânânım ele aldı revân hançer

İçelden hûn-ı 'uşşâkı olubdur hûn-feşân hançer

(Muhibbî, g. 505/1)

Beyaz olan sevgili de hile ile hançeri alıp âşığın kızıl kanını kara toprağa akıtır.

Âl ile hançer alub destine ol şûh-ı beyâz
Kara toprağa kızıl kanımı sanman karamaz
(Zâtî, g. 559/6)

2. 3. Kılıç

Kılıç, sevgili ve âşık arasında önemli bir unsurdur. Sevgilinin kirpiği, gamzesi, eziyeti, âşık üzerinde kılıç etkisi yapar ve âşığı yaralar. Âşığın çekmiş olduğu kederde de kılıç özelliğinden bahsedilebilir (Pala, 2015, 269). Ahmet Paşa, sevgilinin kılıç gibi olan süzgün bakışından dolayı âşıkları kan tuttuğundan bahsetmiştir.

Gamzen elinden tîgini uryan tutup durur
Uşşakı sezerim ki yine kan tutup durur
(Ahmet Paşa, g. 93/1)

Aşağıdaki beyitte sevgilinin kirpiğine benzetilen kılıç, avcının bir aleti gibi görülmüştür. Avcı anlamına gelen sayyâd, klasik Türk şiirinde sevgili için kullanılmıştır. Sevgilinin saç, gamzesi ve gözü avcı olunca avlanan da âşık olur. Sevgili, kılıca benzeyen kirpik ve gözüyle her iki eli kanda olup kana meyleden bir avcıya benzemektedir.

Tîg-ı müjgânunla çeşmün benzer ol sayyâda kim
Kan içinde her dü desti meyli her dem hûnadur
(Cenabî, g. 50/4)

2. 4. Dest-mâl

El bezi, mendil anlamına gelen “dest-mâl” klasik Türk şiirinde sevgilinin gülsuyuna benzeyen kokusunu taşır. Dest-mâldeki nakışlar ise âşığın kanlı gözyaşlarının izidir (Pala, 2015, 113). Aşağıdaki beyitte aya benzeyen sevgili, göğe benzeyen (mavi renkli) mendilini eline sarar. Çünkü onun eli âşıkların kanından kırmızı rengine bürünüp silinmelidir.

Didüm ey meh destüne sarmak neden gök dest-mâl
Didi kim 'âşıklarun kanından oldu destüm al
(Zâtî, g. 846/1)

Bazen de âşığın, kanlı gözyaşlarını silmekten elleri kırmızı rengine bürünür. Onun için mendilin sevgiliye gidip, sevgilinin elini öperek âşığın hâlini anlatmalıdır. Mendilin el öpme teşbihi, bayramda el öpen çocuklara mendil verilme âdetini (Onay, 2016, 135) hatırlatmaktadır.

Var elin öp yâre 'arz it hâlümi ey dest-mâl
Gözümün kanlu yaşın silmekden oldu destüm al
(Zâtî, g. 855/1)

3. Kültürel İfade ve Tabirler

3. 1. Ele Kına Yakmak

Anadolu kültüründe kına; süslenme, bereket, Allah'a adanma, tedavi gibi birçok amaçla kullanılmıştır. Renk verici özelliğinden dolayı eller, ayaklar, saç ve sakallara kına sürülmüştür (Tanrıbuyurdu, 2016, 102). Kına sürmek “kına yakmak” şeklinde de kullanılmıştır. Kınanın renk verici özelliğini aşağıdaki beyitlerde şairler kan ile ilişkilendirmişlerdir. Sevgili ellerine kına yakar fakat bu kına âşıkların kanından oluşmaktadır. Sevgili eline kına yakınca sevinir. O, âşıkların kanından ellerine kına yakmaktan son derece memnundur.

Nâz ile çekmiş fitneyi sürme deyu gözlerine

Yakmış kanın âşıkların hınnâ deyu ellerine

(Ahmed Paşa, g. 268/2)

Sevinir ellerini kana boyadıkça nigâr

Şol güzeller gibi kim eline hınnâ yakarlar

(Necâtî Bey, g. 168/4)

3. 2. Kurban Kanı

Kurban, kimin adına kesilmişse kanından onun alnına sürmek gelenek hâline gelmiştir. Bu sevaba erişmek isteyenlerin de alnına bir parmakla kan sürülmüş (Onay, 2016, 271). Kurban kanını alna sürme uygulaması beyitlerde de geçmektedir. Kurban Bayramında kesilen kurbanlıkların kanından bir damla alna sürme âdetinden Necâtî Bey de bahsetmiştir. Sevgili, elleriyle âşığın kanını alnına sürünce Kurban Bayramını hatırlatmış olur. Muhibbî de benzer ifadelerle bu durumdan söz etmiştir. Mademki sevgili hançer eliyle âşığı kurban edecek, bari kurbanlığın kanını (âşığın kanı) alnına sürsün.

Iyd-i edhâ mıdır ol dest kim etfâl-misâl

Hûn-ı kurbân ile alnın eder ahmer hâtem

(Necâtî Bey, g. 19/14)

Hançer-i dest-i sitemle beni kurbân idicek

Bârî ol vakt sür sen alnuna bu kanumdan

(Muhibbî, g. 2531/2)

3. 3. İki Eli (Kızıl) Kanda Olsa

İki eli kanda olmak deyimi "eldeki iş ne kadar önemli olursa olsun" (Akalin vd., 1 Eylül, 2024) anlamına gelmektedir. Beyitlerde “çok büyük günah işleme” (Tanyeri, 1999, 156) anlamında kullanılmaktadır. İncelenen beyitlerde şairler bu deyimin ikinci anlamını kullanmayı tercih etmişlerdir. Ahmet Paşa ve Cem Sultan beyitlerinde iki elin kanda olması deyimi, benzer ifadeler ile yer almıştır. Yapılan hataya karşılık suçlular ihsan, lütuf ve keremle af beklemektedir. Âşık her ne kadar büyük bir hata yapsa da sevgiliye, affetme lütfuyla bilinen bir padişahın konumu gibi bağışlama ihsanı yakıştır.

Kul hatâ kılrsa nola afv-i şehenşâh kanı

Tutalım iki elim kanda imiş kanı kerem

(Ahmed Paşa, k. 20/27)

Gerçi kim cürmü hatadur işümüz n’oldı ‘atâ

Gerçi kim iki elüm kanda veli kanı kerem

(Cem Sultan, k. 7/66)

Muhibbî, İki eli kanda olmak deyimine Ahmet Paşa ve Cem Sultan’ın ifadelerine paralel olacak şekilde yer vermiştir. İki eli kanda olan âşık, sevgiliden bağışlama lütfunu beklemektedir.

Kanı lutf u kerem ya kanı ihsân

İki elüm bulındı dut ki kanda

(Muhibbî, g. 3015/2)

3. 4. Elini Kana Bulamak

Birisini öldürmek (Akalin, 2005, 619; Ordulu, 2000, 72) anlamına gelen "elini kana bulamak veya bulaştırmak" klasik Türk şiirinde klişeleşen sevgili tipini ifade etmek için kullanılmıştır. Sevgili her zamanki gibi âşığı öldürüp elini kana bulaştırır. Fakat beyitte ilginç olan, âşığın sevgiliden âşığı öldürdüğüne pişman olmasını beklemesidir.

Öldür beni evvel elüni kana bulaşdur

Öldürdüğüne sonra nihâyet peşîmân ol

(Muhibbî, g. 1987/5)

3. 5. (Ellerini) Kana boyamak

Kana boyamak tabiri, "elini kana bulamak" ile eşdeğer gibi görünse de farklı anlam taşımaktadır. Elini kana bulamak "birisini öldürmek" anlamına gelmektedir. Kana boyamak ise "kan içinde bırakmak" (Akalin vd., 2005, 1056) anlamında kullanılmaktadır. Âşığın elleri sevgilinin elleri gibi kanlı olabilmektedir. Fakat tıpkı sevgilinin elindeki kan gibi bu kan da kendi kanıdır. Şair (âşık) yeni yazmış olduğu kasidenin güzel, parlak renkli olmasının şaşılacak bir şey olmadığını çünkü ciğer kanıyla boyanmış bir elle yazdığını söylemektedir. Her ne kadar önemsiz görülse de âşığın kanı, burada bir güzelliğin (kasidenin) sebebi olarak yer almıştır. Âşığın eli kanlı gözyaşlarından da kırmızıya boyanır.

Rengîn görünse bîkr-i kasîdem‘aceb mi kim

Hûn-ı cigerle eylemişem ellerin hızâb

(Mesîhî, k. 7/40)

Boyandı kanlu yaşum silmedin elüm ale

Ayakda kaldum eyâ ma’din-i kerem elüm al

(Bâkî, k. 20/37)

Sonuç

Klasik Türk şiirinde âşık ve sevgili için oluşturulan imaj, “kanlı eller” motifi bağlamında dikkat çekici bir paralellik göstermektedir. Sevgilinin kanlı elleri, genellikle âşığın kanını dökmesiyle ilişkilendirilmiş, bu durum âşık-sevgili ilişkisini dramatize eden bir anlatım unsuru olarak kullanılmıştır. Sevgili, âşığın kanını dökme eylemiyle bir tür “katil” olarak betimlenmiş; fakat bu durum onun güzelliği ve aşkın doğası gereği mazur görülmüştür. Hatta sevgili, âşık kanı döktüğü için çoğunlukla rahatsızlık duymaz.

Âşığın kanlı elleri ise, çoğunlukla sevgiliye duyulan aşkın yol açtığı gözyaşlarını silerken kana bulanmış bir şekilde tasvir edilmiştir. Şairler, sevgilinin kanlı ellerini kasap ve avcı gibi meslek gruplarına benzetmiş; onun âşığın kanına olan kastını bu imajlarla somutlaştırmıştır. Kasap, sevgilinin sürekli kan dökmesiyle ilişkilendirilirken; avcı ise âşığı avlayan ve kanla ellerini boyayan bir figür olarak öne çıkmıştır.

Sevgili ellerinde taşıdığı kadeh, kılıç, hançer ve mendil gibi unsurlarla âşığın kanına kastetmiştir. Özellikle kadeh, içinde kırmızı şarap barındırması nedeniyle âşığın kanıyla ilişkilendirilmiş; sevgili, kanlı gözyaşları döken âşığın gönlünü bir meyhane olarak tasvir etmiştir. Mendil ise sevgilinin ellerine bulaşan âşık kanını silmek için kullandığı bir araç olarak öne çıkar.

Şairler, âşığın kanla kaplı ellerini denizden çıkarılan mercan gibi kırmızı renge sahip nesnelere benzetmiştir. Mercan, hem şekil itibarıyla hem de rengiyle âşığın kanlı ellerini ifade etmek için uyumlu bir imge olarak kullanılmıştır. Ayrıca, âşığın sevgili uğruna döktüğü kan, aşk yolunda gösterilen fedakârlığın bir sembolü olarak yüceltilmiştir. “El bir etmek” tabirinde, âşığın kendi kanını bile aşk yolunda harcamaktan çekinmediğini gösteren fedakârlığın en üst seviyesi görülmüştür.

Şairler, kanlı ellerden bahsederken dönemin kültürel pratiklerini de imgelem dünyasına dâhil etmişlerdir. Bunlar arasında kına yakma ve kurban kanını alna sürme gibi gelenekler öne çıkar. Kınanın kırmızı rengi, sevgilinin eline âşık kanını “kına” olarak yakması şeklinde bir metaforla ilişkilendirilmiştir. Benzer şekilde, kurban kanının âşığın kanı olarak tasavvur edilmesi, bu tür kültürel pratiklerin şiirsel bağlamda yeniden anlamlandırıldığını göstermektedir.

Sonuç olarak, Klasik Türk şiirinde sevgili ve âşık elleri, aşkın dramatik boyutunu yansıtmak için kullanılan güçlü metaforik unsurlar olarak dikkat çeker. Kanla ilişkilendirilen eller, âşık ve sevgilinin rollerini, fedakârlık ve acıyı, hatta aşkın yüceliğini ifade etmede önemli bir işlev üstlenmiştir. Bu çalışma, literatürde eksik kalan bu bağlamı ele alarak, klasik şiirin aşk estetiğine ve imgelemine katkıda bulunmayı hedeflemiştir.

Kaynakça

Akalın, Şükrü Halûk. *Türkçe Sözlük*. (10. bs.) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005.

Akalın, Şükrü Halûk vd. *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. Erişim 1 Eylül 2024 <https://sozluk.gov.tr/>

Akün, Ömer Faruk. *Divan edebiyatı*. İstanbul: İsam Yayınları, 2013.

- Akyüz, Kenan vd. *Fuzûlî Divanı*. Ankara: Akçağ, 1990.
- Çavuşoğlu, Mehmet. *Yahyâ Bey Dîvanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1977.
- Ersoylu, Halil. *Cem Sultan'ın Türkçe Divanı*. Erişim 30 Ekim 2021 <https://turuz.com/book/title/Cem+Sultanin+Turkce+Divan%C4%B1+1-2-3+1981+780>
- Demirkazık, Hacı İbrahim. (2013).“El Arkası Yerde” Deyimi ve Bu Deyimin Divan Şiirindeki Kullanımı”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/4 Spring (2013). 617-633.
- Küçük, Sabahattin. *Bâkî Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1994.
- Kesik, Beyhan. *Cenâbî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018.
- Mengi, Mine. *Mesîhî Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2020.
- Köksal, Mehmet Fatih, “Klâsik Şiirimizden Bilinmeyen Bir Deyim: El Oyunu”. *Bilig*, 16. Kış (2001). 127-136.
- Nayir Ekinci, Hilal. “Şeref Hanım'ın “El” Redifli Gazelleri”. *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 8/2. (2023). 629-644.
- Ordulu, Mehmet Akif. *Açıklamalı-Örnekli Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. İstanbul: Erdem Yayınları, 2000.
- Onay, Ahmet Talat. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. Ankara: Kurgan Edebiyat, 2016.
- Pala, İskender. *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları, 2015.
- Şentürk, Ahmet Atilla. *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*. (4.Cilt). DBY Yayınları, 2020.
- Tarlan, Ali Nihat. *Ahmet Paşa Divanı*. Ankara: Akçağ, 1992.
- Tarlan, Ali Nihat. *Necatî Bey Divanı*. Ankara: Akçağ, 1992.
- Tarlan, Ali Nihat. *Hayâlî Divanı*. Ankara: Akçağ, 1992.
- Tarlan, Ali Nihat. *Zâtî Divanı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1967
- Tanrıbuyurdu, Gülçin. “Klâsik Türk Şiirinde Bir Sembol Dili Olarak ‘Kına’ ”. *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, 5/1. (2016). 102-115.
- Tanyeri, Mehmet Ali. *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*. Ankara: Akçağ, 1999.
- Yavuz, Kemal- Yavuz, Orhan. *Muhibbî Dîvânı*. Erişim 30 Mart 2021 <http://ekitap.yek.gov.tr/urun/muhibbi-divani--takim-2-cilt->